

عملکرد و رویکرد
شیخ صدوق و شیخ مفید
در نقد حدیث

www.ketab.ir

دکتر زینب ایزدخواستی

عضو هیأت علمی دانشگاه آزاد اسلامی
واحد شوشتر

سرشناسه	: ایزدخواستی، زینب، ۱۳۵۰-
عنوان و نام پدیدآور	: رویکرد و عملکرد شیخ صدوق و شیخ مفید در نقد حدیث/ زینب ایزدخواستی.
مشخصات نشر	: قم: اثر قلم، ۱۴۰۰.
مشخصات ظاهری	: ۷۶ ص.
شابک	: ۲۰۰۰۰۰ ریال ۸-۸۹-۷۵۸۱-۶۲۲-۹۷۸ : 978-622-7581-89-8
وضعیت فهرست نویسی	: فیا
یادداشت	: چاپ دیگر کتاب حاضر با عنوان "عملکرد و رویکرد شیخ صدوق و شیخ مفید در نقد حدیث" توسط انتشارات آراسته در همین سال فیا گرفته است.
یادداشت	: عنوان دیگر: عملکرد و رویکرد شیخ صدوق و شیخ مفید در نقد حدیث.
یادداشت	: کتابنامه: ص. [۷۱] - ۷۶.
موضوع	: حدیث -- نقد و تفسیر
موضوع	: ابن بابویه، محمد بن علی، ۳۱۱ - ۳۸۱ ق. -- نقد و تفسیر
موضوع	: مفید، محمد بن محمد، ۳۳۶ - ۴۱۳ ق. -- نقد و تفسیر
موضوع	: حدیث -- روش شناسی
رده بندی کنگره	: ۳۵/۱۰۷BP
رده بندی دیویی	: ۲۶۷/۲۹۷
شماره کتابشناسی ملی	: ۸۴۹۳۴۳۶

نام کتاب: عملکرد و رویکرد شیخ صدوق و شیخ مفید در نقد حدیث

مؤلف: دکتر زینب ایزدخواستی

ناشر: اثر قلم (۰۹۱۲۴۵۱۶۲۴۲)

چاپخانه: احسان

نوبت چاپ: اول ۱۴۰۰ ه.ش

تیراژ: ۵۰۰ نسخه

شابک: ۸-۸۹-۷۵۸۱-۶۲۲-۹۷۸

قیمت: ۲۰/۰۰۰ تومان

مراکز پخش:

۰۹۱۶۳۱۶۴۴۰۲

فهرست مطالب

۳..... مقدمه

فصل ۱:

انواع نقد حدیث

۱. نقد خارجی یا نقد سندی ۹
۲. نقد داخلی یا نقد متن ۱۱
۳. معیارهای نقد حدیث ۱۳
- ۱-۳. معیارهای نقد سند حدیث ۱۳
- ۲-۳. معیارهای نقد متن حدیث ۱۴
- ۱-۲-۳. معیارهای نقلی ۱۴
- ۲-۲-۳. معیارهای عقلی ۱۶

فصل ۲:

عملکرد و رویکرد شیخ صدوق در نقد حدیث

۱. نقد سند محور ۱۸
- ۱-۱. شناساندن احادیث متفرد ۲۰
- ۲-۱. صحت سند معیار ارزیابی احادیث وارد در یک موضوع ۲۰
- ۳-۱. عرضه و قرائت بر مشایخ حدیثی ۲۳
- ۴-۱. تبیین افزون شده‌ها به روایات ۲۴
۲. نقد متن محور ۲۹
- ۱-۲. نقد عقلی ۳۰
- ۱-۲-۱. نقش ایجابی (اثباتی) عقل ۳۰
- ۱-۲-۱-۱. بهره‌گیری از عقل استنباطی ۳۰
- ۱-۲-۱-۲. بهره‌گیری از عقل استدلالی ۳۹
- ۱-۲-۳. نقش انکاری (سلبی) عقل ۴۱

مقدمه

سپاس پروردگاری را که انسان را آفرید و به او آنچه را نمی دانست، آموخت. پروردگاری که بیان و نوشتن با قلم را به او یاد داد و سپاس او را که بی نگاه لطفش هیچ کاری به سامان نمی رسد.

این نوشتار، درصدد دستیابی به روش های نقد و فهم حدیث در آثار دو شخصیت علمی برجسته؛ یعنی شیخ محمد بن علی بن بابویه صدوق و شیخ محمد بن محمد بن نعمان مفید است. بررسی آثار این دو عالم گرانقدر، گویای آن است که ایشان به دلیل مهارت و توانمندی بسیاری که در نقد و فهم حدیث داشته اند، به صورت روشمند عمل کرده اند؛ بنابراین لازم است که جایگاه نقد و فهم حدیث در رویکرد ایشان با توجه به شناخت معیارهایی که به آن عنایت داشته اند، مورد مطالعه و بررسی قرار گیرد.

با توجه به این که نقد حدیث، بیانگر علمی است که به بررسی روایات پرداخته، به دنبال دو هدف است: بررسی صدور و جهت صدور حدیث. بررسی صدور؛ یعنی اینکه حدیث از معصوم صادر شده است یا نه و جهت صدور نیز به معنای آن است که آیا حدیث بر وجه حقیقی صادر شده یا به نحو تقیه ای است؟^۱ در نقد حدیث، دفع تعارض بین متون و رفع اشکال از آنها، تفسیر غریب الحدیث، اصلاح کردن تصحیفات حدیث و پرداختن به فقه آن نیز داخل این معنا می گردد؛^۲ از این رو برخی گفته اند: نقد حدیث، حکم بر راویان از جنبه تجرید یا تعدیل به وسیله الفاظ خاص است که دارای دلایل مشخص نزد اهل این کار است و

۱. حسین حاج حسن، نقد الحدیث فی علم الدریة و الروایة، چاپ اول، بیروت: مؤسسه الوفاء، ۱۴۰۵ق، ص ۴۲۰.

۲. عبدالصمد بن بکر بن ابراهیم آل عابد، مقدمة فی نقد الحدیث سنداً و متنأً، الجامعة ام القرى (العلوم - الشریعة والدراسات الاسلامیة)، ۱۴۳۰ق، العدد ۴۸ (الجزء الاول)، ص ۹.

نیز نقد کردن در متون احادیثی که سند آنها صحیح است تا صحت یا ضعف آنها بیان شود. همچنین این امر برای رفع اشکال از حدیثی است که صحیح است و از بین بردن تعارض بین متون به وسیله مقیاس‌های دقیقی که وجود دارد.^۱

در اهمیت نقد متن حدیث باید توجه داشت: از عواملی که جایگاه ویژه نقد متن را در دوره اخیر موجب شده، توجه پژوهش محور مستشرقان در نقادی احادیث است که در پی عدم کتابت رسمی حدیث به مدت یک قرن به ایشان جرأت داده که در اعتبار احادیث تردید کنند و احادیث را ساخته دوره‌های بعدی بدانند^۲؛ بنابراین یکی از شواهدی که آنان برای اثبات مدعای خود بدان تمسک می‌جستند، مضمون روایات بود؛ روایاتی که با کشفیات علمی در تناقض قرار داشت و اعتبار این مجموعه ارزشمند را که با کشفیات علمی در تناقض بود، زیر سؤال می‌برد. با این حمله به حدیث که از سوی مستشرقان صورت گرفت، در جریانی برای مقابله با آن تلاش شد تا با پالایش احادیث از روایات نامعقول با حذف گروهی از احادیث از مابقی آن محافظت گردد؛^۳ اما در این تلاش، بررسی سندی به تنهایی نمی‌تواند کارساز باشد و چاره‌ای از بررسی متن باقی نخواهد ماند. در نهایت، نقد متن همواره مورد عنایت حدیث-پژوهان دوره اخیر قرار گرفت. نقد متن، عنوانی کلی برای مجموعه معیارهایی است که در بررسی متون حدیثی مورد توجه قرار می‌گیرد. این معیارها از جانب صاحب نظران به حالت‌های مختلف دسته بندی شده است. در این مجموعه به معیارهایی که شیخ صدوق و شیخ مفید در نقد سندی و متنی بدان‌ها توجه داشته‌اند، پرداخته خواهد شد.

باید توجه داشت: نقد، لزوماً به مفهوم انتقاد منفی و عاملی در رد و تضعیف احادیث نیست؛ بلکه نقد حدیث در اصطلاح، بررسی صدور یا عدم صدور حدیث از معصوم و بررسی صحت و سقم اجزای حدیث است. این صحت و سقم، گاه راجع به سند است و گاه

۱. محمد طاهر جوایی، *جهود المحدثین فی نقد الحدیث النبوی الشریف*، تونس: مؤسسات الکریم بن عبدالله، ۱۴۰۶ ق/ ۱۹۸۶ م، ص ۹۴.

۲. محمد مصطفی اعظمی، *دراسات فی الحدیث النبوی*، ج ۱، ص ۹۲.

۳. همان.

متن؛ یعنی گاهی این صحت و سقم به استناد و سند روایت برمی گردد که آیا این روایت از معصوم صادر شده یا نه و اینکه به چه دلیل می توان حدیث را به معصوم مستند نمود یا آن را رد کرد، گاهی نیز نقد به صحت و سقم متن روایت برمی گردد، اینکه چنین متنی از ناحیه معصوم، ممکن الصدور است یا بعید الصدور؟ متن دارای رکاکت لفظی و معنوی است یا نه؟ تمامی اجزای متن از معصوم است یا نقل به معنا شده است؟ آیا در متن، تصحیف و تحریف یا زیادت و نقصان رخ داده است یا خیر؟ تمامی این موارد به نقد متن حدیث برمی گردد.

از آنجا که این نوشتار، درصدد دستیابی به روش های نقد و فهم حدیث در آثار دو شخصیت علمی برجسته؛ یعنی شیخ صدوق و شیخ مفید است. این نوشته در چهارفصل به ترتیب ذیل تنظیم شده است:

در فصل اول، با عنوان انواع نقد حدیث به نقد سندی یا خارجی، نقد متنی یا داخلی و معیارهای نقد حدیث پرداخته خواهد شد که در معیار نقد متن حدیث، معیارهای نقلی و عقلی قابل توجه است.

و فصل دوم این مجموعه، به عملکرد و رویکرد شیخ صدوق در نقد حدیث متمرکز است که نقد سندمحور، متن محور و نقد عقلی را دربردارد که هر یک از این محورها زیرمجموعه هایی دارد از قبیل این که در نقد سند محور به امور ذیل توجه داشته است: شناساندن احادیث متفرد، صحت سند معیار ارزیابی احادیث وارد در یک موضوع، عرضه و قرائت بر مشایخ حدیثی و تبیین افزون شده ها به روایات. و در نقد عقلی به نقش ایجابی و انکاری عقل پرداخته است؛ به طوری که در نقش ایجابی از عقل استنباطی و استدلالی بهره گیری کرده است.

و در فصل سوم نیز عملکرد و رویکرد شیخ مفید در نقد حدیث مورد توجه قرار گرفته است که شامل نقد متن محور، سندمحور و نقد مأخذمحور است که شیخ مفید در هر محور به نقدهای مهمی توجه داشته است نظیر اهتمام وی به در نقد متن محوره نقد روایات با آیات قرآن، احادیث، اجماع و استدلالات عقلانی که در این راستا همچون شیخ صدوق به نقش ایجابی و انکاری عقل توجه داشته است همچنین به نقد کلامی، ادبی، نقد با امور حسی، نقد با نشان دادن خطا در نقل متن حدیث و نقد روایت با نشان دادن اضطراب درونی متن.